

Kongeørnen i Århus amt

Jørgen Terp Laursen

INDLEDNING.

Dansk Ornitologisk Forenings lokalafdeling i Århus amt har i en snes år foretaget årlige indsamlinger af fugleagttagelser fra amtet. Materialet, der er publiceret i lokalrapporter, antages nu så omfangsrigt, at der er grundlag for også at beskrive de sjældnere arters forekomst. Til denne gruppe hører ørnene.

Det er de færreste, der har været så heldige at have set en ørn i Danmark, der absolut er en stor naturoplevelse. Blandt andet derfor vil der i nærværende og i kommende artikler i Gejrfuglen blive givet svar på, hvor og hvornår chancerne er størst for at se ørne i Østjylland. Blandt ørnearterne er det Kongeørn og Havørn, der hyppigst gæster Danmark. Det er også disse to ørnearter, der er lettest at kende i felten. Øvrige ørnearter er alle vanskelige at identificere og har derfor - ikke mindst hos DOFs Sjældenhedsudvalg (SU) - voldt store problemer. For at imødegå misforståelser omkring aldersangivelser af ørne i almindelighed og for Kongeørn i særdeleshed, som det kommer til udtryk i lokal-rapporter m.m., skal forholdet indledningsvis kort omtales.

ALDERSBESTEMMELSE.

Den hidtidige brug af fagudtryk til aldersbestemmelse af rovfugle har til tider skabt mere forvirring end afklaring. For nogle rovfuglearter som f.eks. Kongeørn er det endda problematisk at anvende flere af de benyttede aldersangivelser. Det synes specielt vanskeligt at angive korrekt alder for Kongeørn i mellemdragt, hvor der i flæng er anvendt betegnelserne imm., 3-4 årig eller subad. Langt mere enkelt og rigtigt er SU's foreskrifter, der angiver alder i kalenderår. Eksempelvis en fugl set i 1. kalenderår som 1k, i 2. år som 2k o.s.v.

Fig. 1. Kongeørn i sin anden dragt (2K). Efter Tjernbjerg 1988.

Det er vanskeligt at aldersbestemme Kongeørn. Tidligere var man af den opfattelse, at form og størrelsen af det lyse felt på de unge Kongeørne (se illustrationerne) var en alderskarakter. Tjernbjerg (1988) har indgående behandlet emnet, og konkluderer bl.a., at en Kongeørn normalt har mindst 6 forskellige dragter, inden den er fuldt udfarvet. Han nævner endvidere, at

det ikke er muligt med sikkerhed at afgøre, om en Kongeørn er 1, 2 eller 3 år gammel på grundlag af, hvor lys fjerdragten er, fordi de individuelle variationer er meget store. En fire år gammel Kongeørn kan f.eks. have en dragt, med karakterer fra 4 aldre! (Se også Malling Olsen 1992).

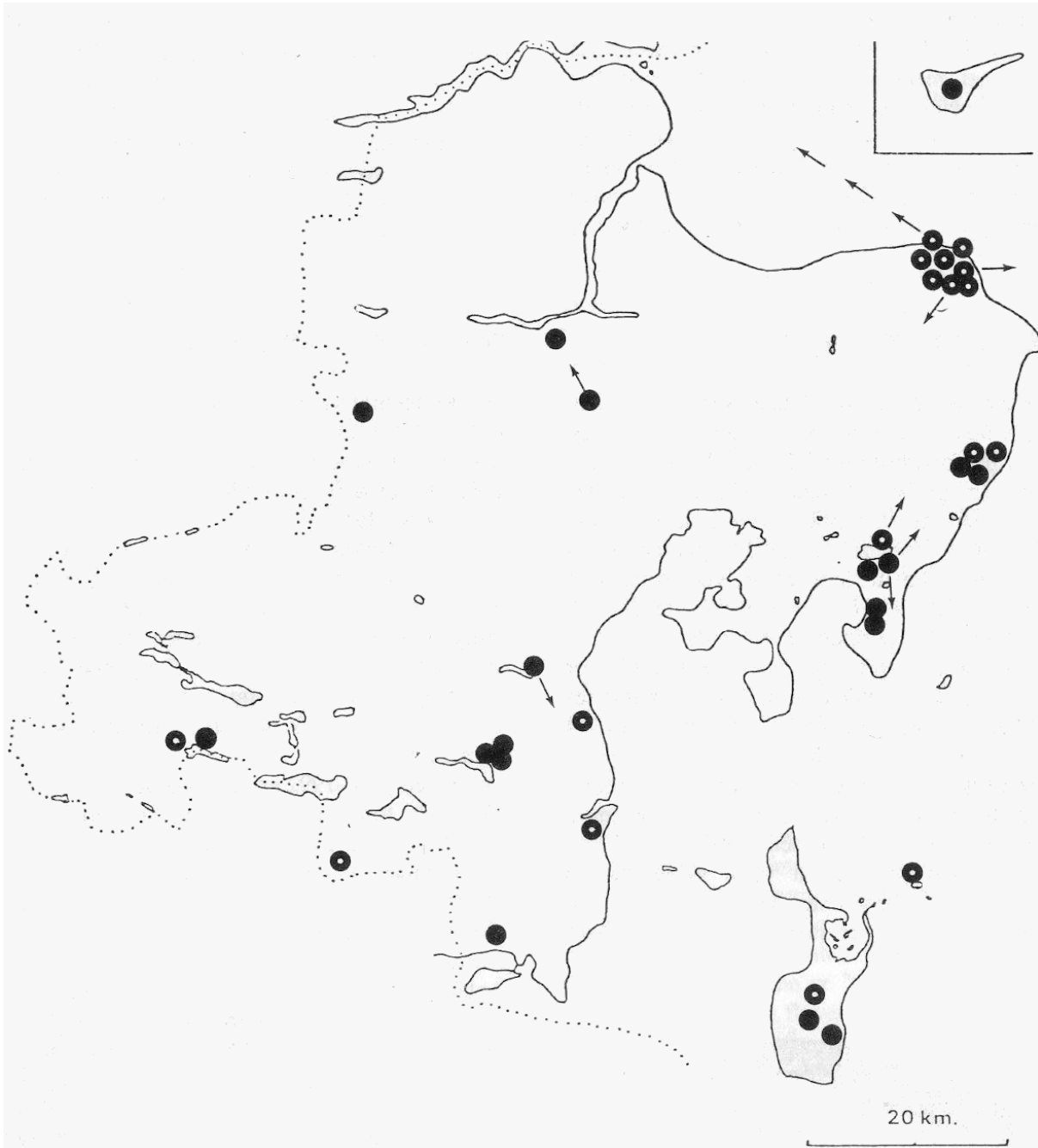

Fig. 2. Kongeørn i Århus amt 1966-1992 med angivelse af trækretning for nogle af observationerne. Formodede gengangere er ikke angivet. Åben cirkel = første halvår, udfyldt cirkel = andet halvår

FOREKOMST I DANMARK. YNGLEFORHOLD.

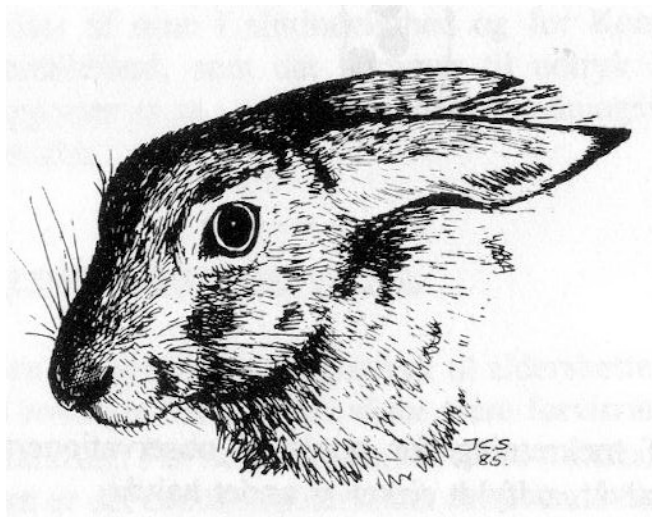
Collins (1877) angiver, at Kongeørnen skulle have ynglet i Silkeborgskovene; og bl.a. i 1850 nær Silkeborg, hvor parret og to unger blev skudt og udstoppet! Foruden dette er der enkelte andre beretninger om yngleangivelser i landet. Hverken Løppenthin (1967), eller andre, der har beskæftiget sig med emnet, mener imidlertid, at Kongeørnen ikke har ynglet i Danmark med sikkerhed, men at der formentligt er tale om forveksling med Havørn. Manglende som-

merobservationer fra ældre tid og ingen oplysninger om ægkuld tyder ligeledes på, at arten ikke har ynglet i Danmark - i hvert fald næppe i de sidste 200 år.

TRÆK- OG VINTERGÆST.

Kongeørnen sås derimod i landet som en træk- og vintergæst. Skagen er stedet, hvor arten oftest ses på forårstræket i Danmark. Her er der iagttaget 3 ex. pr. år i perioden 1973-1983 (Andersen 1985). Der har imidlertid nærmest været tale om en halvering af det årlige antal registreringer i Danmark i de senere år. Således angiver Christensen (1990) for hele landet 36 i gennemsnit i årene 1980-1984 mod kun 19 i perioden 1985-1988.

Som vintergæst, i form af stationære fugle, er Kongeørnen meget sjælden, hvor arten hyppigst ses fra oktober/november til marts i et antal op til 2-4 fugle pr. år (Jørgensen 1989). Langt de fleste Kongeørne i Danmark overvintrer på Sjælland, hvor Tystrup-Bavelse søerne er det mest sikre sted at se arten (Jørgensen 1989). Det må antages primært at være svingninger i ynglebestanden i Skandinavien og fourageringsmulighederne, der afgør størrelsen af den danske vinterbestand og antal fugle, der ses på træk. Det kan ikke udelukkes, at i år med fødemangel i Skåne, hvor arten overvintrer i relativt stort antal, også tvinger nogle Kongeørne til at søge til Danmark. Der synes dog ikke at være sammenhæng mellem størrelsen af den skånske vinterbestand og antal fugle set i Danmark (Holst 1990).

Der er grund til at tro, at Kongeørnens primære jagtbytte her i landet er Hare. Det er da også karakteristisk, at arten især opsøger store åbne arealer nær større skove og søer, hvor den foruden byttedyr kan finde ro og hvilepladser. Men også strandenge og formentlig småøer, hvor fødeudbudet kan være stort som følge af en tæt bestand af Kanin eller Hare, kan være steder, hvor Kongeørnen overvintrer.

FOREKOMST I ARHUS AMT.

Om Kongeørnens forekomst før 1966 i Århus amt ved vi meget lidt.

Jeg har kun kendskab til 3 iagttagelser, nemlig en i 1863 og i 1889 fra Midtjylland og en fra Norddjursland fra før 1960.

Det må imidlertid antages, at arten - som i den øvrige del af landet - var ret almindelig her i 1800-lallet. Collins (1877) nævner, at arten "viser sig i Østjyllands skove og på Samsø, men er ikke så almindelig her som på øerne". Først med den øgede ornitologiske forskning fra midten af 1960'erne har vi fået et ret godt kendskab til Kongeørnens forekomst i amtet.

I perioden 1966-1992 er der 39 observationer fordelt på ca. 36 forskellige fugle, der er omtrent ligeligt fordelt i perioderne jan.-juni og juli-dec. (tabel 1),

Det fremgår endvidere, at 27 af 35 Kongeørne er set i henholdsvis april-maj og okt.-nov., men måske nok så overraskende, at blot 7 fugle er fra perioden dec.-marts.

Antal iagttagelser pr. år har svinget en del. Nogle år er arten ikke set, men derimod 3 fugle i 1968 og i 1992 samt 4 i 1976 og 1980. I perioden 1966-1992 er der således i gennemsnit set godt og vel en Kongeørn pr. år i Århus amt. Det er sjældent, at Kongeørn ses mere end et par dage på samme lokalitet.

I modsætning til hos Havørn synes antal observationer pr. år ikke at være påvirket af vejrforholdene, eksempelvis kolde vintre.

Det fremgår, at Kongeørnen endnu ikke har overvintret i Århus amt - nærmest kommer vi Rugård-området.

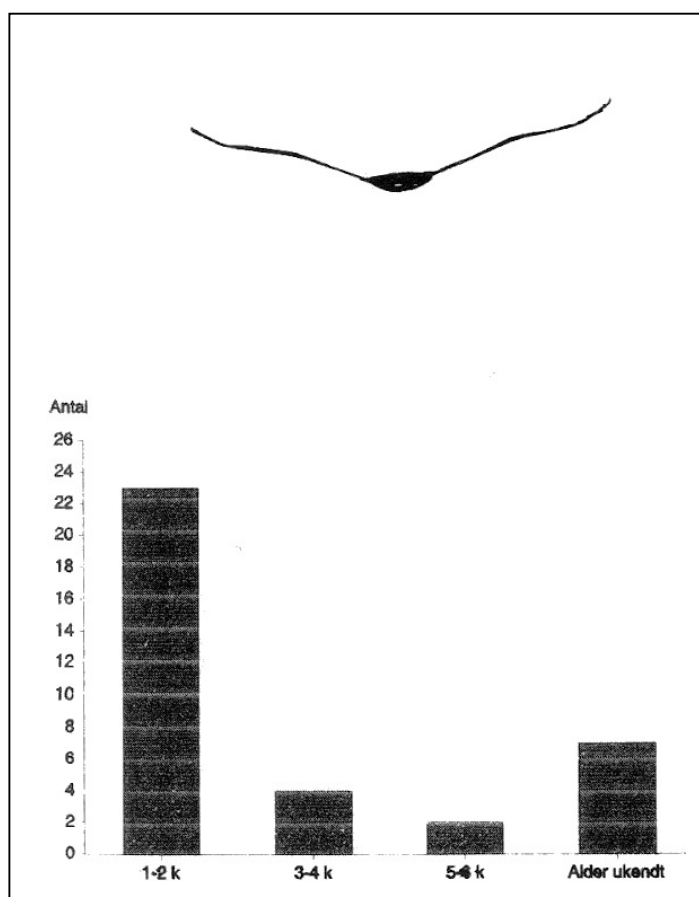
jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
2		2	8	5	1				8	7	3

Tabel 1. Månedsvise fordeling af Kongeørn i Århus amt 1966-1992.

Det bemærkes, at en undsluppen fangenskabsfugl er udeladt af materialet. Et Individ er angivet både i april og i maj måned i skemaet.

ALDERSFORDELING.

Følgende aldersangivelser er på grundlag af de ældre feltbestemmelseskriterier jvf. ovenstående. I Århus amt er alder opgivet for 29 af de 35 observerede Kongeørne (tabel 2). De 23 Kongeørne (79%) var helt unge fugle (1-2k) og kun 2 fugle (ca.7%) er angivet i voksendragt. Jørgensen (1989) skriver: "De Kongeørne, der overvintrer på de mere eller mindre faste lokaliteter i Danmark, har alle været unge fugle (1-4k)". Til sammenligning udgør gamle Kongeørne i Skåne kun 3 pct, af de observerede fugle i vinterhalvåret (Gensbøl 1984). Det vil sige en aldersfordeling i amtet som ventet, om end en lille overvægt af ældre fugle.

Tabel 2. Aldersfordeling af Kongeørn i Århus amt 1966-1992.

Geografisk fordeling og trækteori

Fig. 1 viser Kongeørnens forekomst i Århus amt 1966 til 1992.

Den geografiske fordeling er markant. Det iagttages, at 22 af de 35 observationer er gjort i de østlige dele af amtet (inkl. Samsø og Anholt). Når der blot er to observationer fra Midtjylland siden 1966, må det især tillægges, at området er særdeles skovrigt og stort set mangler store frie jagtarealer for arten, Tætheden af byttedyr er formentligt også relativt ringe i Midtjylland sammenlignet med den østlige del af amtet. Forklaringen på overvægten af Kongeørne i den østlige del af amtet skal givet søges i flere forhold. For det første de gode fourageringsmuligheder omkring godserne Katholm og Rugård samt ved Stubbe Sø. Dernæst at Gjerrild synes at være træksted for Kongeørn. Her er arten således set mindst 10 gange i perioden 27.3. - 20.4. fordelt på mindst 8 forskellige fugle. En af Kongeørnene er imidlertid iagttaget i området til ind i maj måned. De forholdsvis mange observationer ved Gjerrild, skal også ses i sammenhæng med, at det er en forårstækløkalitet, som hyppigt besøges af ornitologer og især i april/maj,

hvor de fleste Kongeørne trækker gennem Danmark til Skandinavien. Mulighederne for at se en ørn er derfor større ved Gjerrild end andre steder i amtet. Endvidere er der det forhold, at Kongeørne er "vandskrække" - forstået sådan, at de sjældent flyver over større havområder. Kongeørnene vil derfor ofte gøre flere trækforsøg over et længere tidsrum, muligvis fordi de er nord-østorienteret, men tvinges af de geografiske forhold til at trække mod nord til eksempelvis Skagen. Et lignende træk mønster er kendt for eksempelvis Musvåge på Nordøstdjursland. Det vil sige Kongeørne, der opgiver udtræk ved Gjerrild, vil flyve nordvest, vest eller mod syd langs Djurslands kyst og måske raste på ovennævnte optimale lokaliteter. Nogle fugle søger muligvis også længere mod syd, eksempelvis til Samsø.

I 1992 havde vi i Østjylland lejlighed til at følge trækadfærd hos to Kongeørne, der tydeligt understøtter trækteorien.

Fig. 3 viser trækforløbet hos de to unge Kongeørne agivet som henholdsvis (a) og (b) fugl. Den 20.4.1992 var vejret klart, temperaturen ca. 4 grader og vinden NNV 3-4. Forløbet tegnede sig således: En Kongeørn (a) trak N d. 20.4. kl. 11.30 ved Moesgård. Samme dag kl. 14.35 gjorde en (b) trækforsøg N og kl. 14.55 en (a) trak NV begge ved Gjerrild. Dagen efter, d. 21.4. iagttages (a) ved Skagen, hvor den frem til d. 23.4. gør flere trækforsøg.

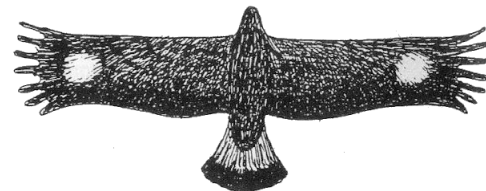
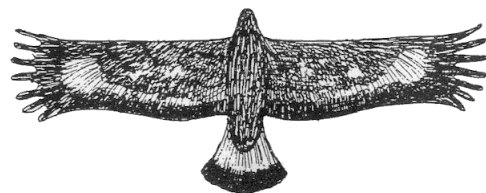
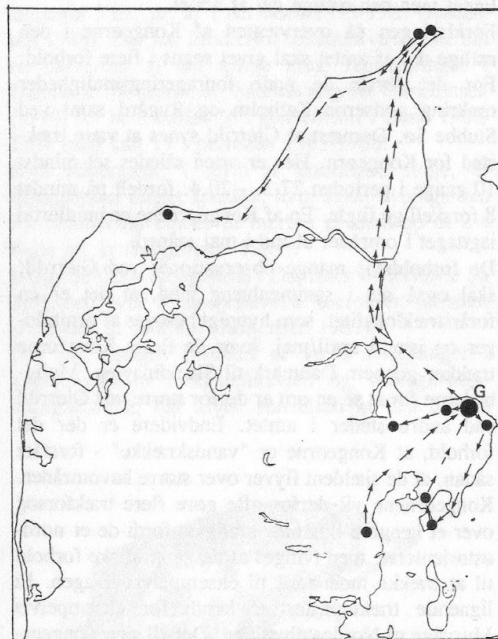

Fig. 3. Trækforløb hos to unge Kongeørne i foråret 1992 med angivelse af formodede trækruter. G = Gjerrild Nordstrand.

til 24 Fig. 4. Kongeørne iagttaget ved Gjerrild d. 20.4.1992.

Den formentlig ældste fugl ses nederst

Den 25.4. ses (b) på Sydøsthelgenæs (45-50) Dragsmur og videre NØ mod Mols Bjerge kl. 10.40. Omkring kl. 12.30 ses den igen ved Gjerrild Nordstrand. Kongeørnen ses d. 29.4. ved Hemmed Kær og d. 24.5. ved Løvenholm Skov. På grundlag af felttegning af fuglen på Djursland og foto taget ved Skagen så ses samme fugl d. 28.5. og frem til 31.5. ved Skagen. Sidste observation er d. 2.6. ved Lund Fjord. Disse observationer viser, at Kongeørne under træk kan aflægge betydelige afstande før de beslutter sig til at tække nordpå. Meget tyder på, at ikke alene Kongeørn, men også andre ørnearter - ikke alene fra Gjerrild - men også fra del øvrige Østjylland, trækker langs Jyllands østkyst til Skagen.

Dette forhold vil blive behandlet i en kommende artikel i Gejrfuglen, der især vedrører observationer af skrigeørne.

KONKLUSION.

Om Kongeørnens forekomst i Århus amt kan konkluderes, at der i gennemsnit ses et individ om året og oftest i de østlige kystområder, og specielt ved Gjerrild. Der er endnu ikke bevis for, at Kongeørnen har overvintret i Århus amt.

Fangede ørn med hænderne

Tre kongeørne set ved Solbjerg i går

Århus Stiftstidende d. 21.10. 1968

Fig. 5. I Danmark er det sjældent at iagttage flere Kongeørne sammen. Ovenstående observation fandt da også vej til avisernes forsider. Den ene af de tre fugle blev indfanget og bragt til Vejle Zoologisk Have.

LITTERATUR.

Andersen, T., (red.) 1985: Fugle i Skagen, - Rapport. Christensen, R., (red) 1990: Fugle i Danmark. - DOFT, 84. årg. 1990 nr. 3-4.

Collins, J., 1875-77: Skandinaviens Fugle af Kjærbølling. 2. fulds. omarb. udg. Kjøbenhavn.

Gensbøl, B., 1984: Rovfuglene i Europa, Nordafrika og Mellemøsten.- Gads forlag.

Hoist, O., 1990: Ørnräkningen i Skåne januari 1990. - Anser 29:73-74.

Jørgensen, H.E., 1989: Danmarks Rovfugle - en statusoversigt. - Frederikshus.

Løppenthin, B., 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid. - Odense Universitetsforlag.

Olsen Malling, K., 1992: Danmarks Fugle - en oversigt. - DOF 1992,

Bemærk Georg Guldvang har set en Kongeørn (alder ikke nærmere bestemt) ved Salten Langsø d. 15.11.92.

FORFATTERENS ADRESSE:

Engdalsvej 81B, 8220 Brabrand.